

Debatt

Slutreplik | Utbildning

Centrala värden står på spel

Den avgörande frågan i vår forskning är vilka principer som ska styra hur samhället organiserar utbildning. Vinst tycks vara en princip som är svåröfrenlig med de värden som vi i vår demokrati satt upp för utbildningsväsendet, skriver forskare i en slutreplik om komvux. [SvD.se/zEKXzb](https://svd.se/zEKXzb)

Kurs, gymnasiearbete	Kurskod	Betyg	Poäng	Max
Biologi 1	BI0BIO01	A	100	
→ SvD.se	BI0BIO02	A	100	
Engelska 3	ENGENG05	B	100	
Engelska 6	ENGENG06	A	100	
Fysik 1a	FYSFYS01a	A	150	
Geografi 1	GEOGEO01	A	100	
Historia 1b	HISHIS01b	A	100	
Idrott och hälsa 1	IDRIDR01	B	100	
Kemi 1	KEMKEM01	A	100	
Kemi 2	KEMKEM02	B	100	
Matematik 1c	MATMAT01c	A	100	
Matematik 2c	MATMAT02c	A	100	
Matematik 3c	MATMAT03c	A	100	
Matematik 4	MATMAT04	C	100	
Matematik 5	MATMAT05	C	100	
Moderna språk 3, Franska	MODFRA03	B	100	
Moderna språk 4, Franska	MODFRA04	A	100	

Foto: Anders Wiklund/TT

Veckans mest lästa debattartiklar

1. En möjlig vändpunkt i narkotikapolitiken
2. Skadorna är för stora – reglerna måste skärpas
3. Meningslöst att hålla fast vid transportmålet
4. Forskningspengar går förlorade i orimlig hyra
5. Batteribyen smart alternativ till sladd



Foto: Stian Lysberg Solum/NTB

Riksbanken måste erkänna sina misstag

Riksbanken behöver ta ansvar för den experimentella penningpolitik som lett till miljardförlusterna på värdepapper vi nu ser, skriver Fredrik N G Andersson och Lars Jonung.

I dagarna har Erik Thedéen varnat för att Riksbanken behöver upp till 80 miljarder kronor i nytt kapital av staten, det vill säga av skattebetalarna. Orsaken är de enorma förluster Riksbanken gör på de värdepapper den köpte under åren 2015–2021. Förlusterna är så omfattande att om Riksbanken hade varit ett privat företag hade den varit konkursmässig.

Varför gör Riksbanken så stora förluster? Ytterst handlar det om vad den förre riksbankschefen Stefan Ingves i en intervju 2017 kallade "ett samhällsexperiment vi aldrig gjort tidigare". Experimentet gick ut på att Riksbanken under en högkonjunktur köpte värdepapper och införde negativ styrränta. Det var helt i strid med det sedvanliga receptet för stabiliseringspolitiken att strama åt i goda tider och stimulera under dåliga.

Riksbanken motiverade sina unikt expansiva åtgärder med att konsumentpris inflationen låg något under målet på 2 procent. Köpen trappades av mot slutet av 2010-talet, men kom i gång igen under pandemin. Det var rätt åtgärd under våren 2020 när det rådde oro på finansmarknaderna. Köpen kom dock att fortsätta långt efter oron lagt sig på hösten 2020.

Som vi har visat i flera studier bidrog den expansiva penningpolitiken till att bostadspriserna skenade, hushållsskulderna nådde ständigt nya rekordnivåer och kronan försvagades. Några positiva effekter på svensk ekonomi av köpen är svåra att belägga. Efter pandemin kom så konsumentpris inflationen tillbaka. Kriget i Ukraina bidrog till detta, men utgör inte hela förklaringen. Även den expansiva penningpolitiken är en bov i dramat.

För att motverka stigande priser har Riksbanken på sistone stramat åt penningpolitiken rekordsnabbt. Detta slår hårt mot företag och hushåll, inte minst de som föll för Riksbankens lockelse att låna när räntorna var låga och Riksbanken pekade på fortsatt nollränta fram till 2024. En annan effekt av de stigande räntorna är Riksbankens miljardförluster som nu ligger bakom kommande krav på miljardstöd från staten.

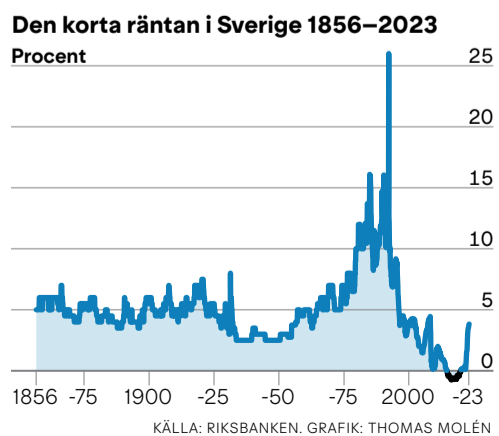
Var då detta oundvikligt? Svaret på den frågan är entydigt nej. Penningpolitiken kunde

ha gått mer försiktigt fram. Ekonomin tog inte skada av att konsumentpris inflationen låg något under målet. 1 procents inflation var lika förenligt med det lagstadgade målet om ett "fast penningvärde" som 2 procents inflation.

Vidare var avvikelserna från målet så pass liten att merparten av skillnaden faller inom felmarginalen. När SCB genomförde en mindre metodförändring i mätningen av inflationen 2005 föll inflationsskattningarna med ett par tiondelars procentenhet. Hade SCB behållit den gamla mätmetoden är det möjligt att Riksbanken inte agerat så överdrivet som den gjorde.

Det fanns knappast något skäl att stimulera ekonomin under pandemin efter att oron på finansmarknaderna hade lagt sig. Varför köpa bostadsobligationer för över 400 miljarder kronor när fastighetsmarknaden redan var glödhet? Under många har Riksbanken hävdat att dess penningpolitik inte påverkat bostadspriserna i någon större omfattning. Den ohållbara prisuppgången har skyllts på andra faktorer så som bostadsbrist. När bostadspriserna nu faller kan man undra om bostadsbristen mirakulöst upphört. Naturligtvis är inte så fallet utan prisnedgången är kopplad till penningpolitiken precis som prisuppgången var tidigare. Hade Riksbanken valt en något mindre expansiv linje hade hushåll och företag i dag varit mer motståndskraftiga mot de stigande räntorna.

Hur hamnade då Riksbanken i denna situation? Den som kan sin historia vet att räntor är



Riksbankschefen Erik Thedéen.

Foto: Emma-Sofia Olsson

”
Riksbanken har använt sig av skakiga och kortsiktiga modeller som inte fångat de långa mönstren i samhälls-ekonomin.

inte alltid låga. Detta budskap sammanfattas i figuren intill. Den visar den korta räntan i svensk ekonomi mellan 1856 och 2023. Perioden med låg ränta 2015–2019 framstår som unik. Aldrig tidigare har räntorna varit så låga så länge. Under den stora depressionen på 1930-talet och under andra världskriget var också räntan relativt låg historiskt sett, men aldrig så nedpressad som under 2010-talet. Den som trodde att negativa räntor var här för att stanna blundade för det historiska mönstret.

Tyvärr har Riksbanken bortsett från lärdomarna från historien. I stället har den använt sig av skakiga och kortsiktiga modeller som inte fångat de långa mönstren i samhälls-ekonomin. Ett resultat av detta är dagens miljardförluster.

Riksbanken försöker nu försvara sitt samhällsexperiment i en rad dokument. Argumentationen i dessa är dock bristfällig. De positiva effekterna av penningpolitiken som Riksbanken försöker lyfta fram är små och faller inom felmarginalen. Viktiga frågor kring penningpolitikens påverkan på förmögenhetsfördelningen, den långsiktiga stabiliteten i ekonomin samt förtroendet för penningpolitiken har antingen utelämnats eller avfärdats utan djupare reflektion. Riksbanken har hamnat i en olycklig situation där den inte vill ta ansvar för sin politik. Bäst vore att Riksbanken öppet erkänner att experimentet gett oss en värdefull kunskap: vi ska inte göra om det!

Nu är det angeläget att Riksbankens huvudman, Riksdagen, tar upp frågan om ansvaret för den misslyckade penningpolitiken. En förutsättning för en självständig centralbank är en välfungerande process för ansvarsutkrävande. Om Riksdagen tar detta steg underlättas omläggningen av penningpolitiken bort från överdrivna samhällsexperiment. Det är dags för Riksbanken att återgå till sitt gamla motto *Hinc robur et securitas – härav styrka och säkerhet*.

Fredrik N G Andersson
docent, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet

Lars Jonung
professor emeritus, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet

